

**พฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว
เชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่***

**Foreign Tourists Behaviors for Religious Tourism Development
Guidelines at City Municipal of Chaing Mai, Chiang Mai Province**

ญาณารส เียรธาวอส

Yanatorn Teanthaworn

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

Rajamangala University of Technology PhraNakhon, Thailand

Corresponding Author, E-mail: yanatorn.t@rmutp.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เทศบาลนครเชียงใหม่ จำนวน 350 กลุ่มตัวอย่าง ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบตามความสะดวก

ผลการวิจัยพบว่า

1. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 36-45 ปี อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน/รับจ้างทั่วไป ระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี และเป็นชาวเอเชีย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์หลักในการเดินทางเพื่อศึกษาหาความรู้ เดินทางกับเพื่อน ใช้รถยนต์ส่วนตัวและจักรยานเป็นพาหนะในการท่องเที่ยว มีความสนใจวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ใช้การสืบค้นข้อมูลการท่องเที่ยวจากสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, Instagram, YouTube เดินทางช่วงวันหยุด-นักขัตฤกษ์ เวลาในการทำกิจกรรมต่อครั้งระหว่าง 1-2 ชั่วโมง ค่าใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวต่อครั้ง 10,001-20,000 บาทพักโรงแรมหรือรีสอร์ท และมีประสบการณ์การเดินทางมาท่องเที่ยวเชียงใหม่ 2-3 ครั้ง

2. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า โดยมีค่าเฉลี่ยรวมของระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.54 แนวทาง

*ได้รับบทความ: 6 กันยายน 2565; แก้ไขบทความ: 14 พฤษภาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 18 มิถุนายน 2566

Received: September 6, 2022; Revised: May 14, 2023; Accepted: June 18, 2023

การพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ด้านการคมนาคมขนส่ง ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามลำดับ

คำสำคัญ: พฤติกรรมนักท่องเที่ยว; การท่องเที่ยวเชิงศาสนา; เทศบาลนครเชียงใหม่

Abstract

The objectives of this study were: 1) to study the foreign tourists' behaviors toward religious tourism; and 2) to study the guidelines for the development of religious tourism in Chiang Mai Municipality, Chiang Mai Province. 350 foreign tourists who visited religious tourist attractions in Chiang Mai Municipality served as the study's sample. As a research tool, the questionnaire was utilized. Convenience sampling was used to select the sample at random.

The research results were as follows:

1. The majority of respondents were Asian tourists, held bachelor's degrees, worked in general labor or private, and were female. Learning was the fundamental motivation behind voyaging. Wat Phra Singh piqued the interest of tourists who traveled together on bikes and motorcycles. Information comes from social media sites like Facebook, Instagram, and YouTube. During holidays and public holidays, tourists traveled and engaged in activities for anywhere from one to two hours. The trip cost somewhere between 10,001 and 20,000 baht. They had traveled to Chiang Mai Municipality twice and had stayed in hotels and resorts.

2. The guidelines for the development of religious tourism in Chiang Mai Municipality received a generally positive response. The standard deviation was 0.54, and the mean was 3.75. The guidelines for the development of health, hygiene and safety was the highest point, followed by transportation, tourism promotion, Ancient sites and antiquities, Facilities and religious tourism activities, respectively.

Keywords: Tourist Behaviors; Religious Tourism; Chiang Mai Municipality

1. บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศปีละไม่ต่ำกว่าหนึ่งพันล้านบาท สามารถสร้างโอกาสในการทำงานให้กับบุคคลภายในประเทศได้อย่างแพร่หลายทั้งในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและธุรกิจการให้บริการในรูปแบบอื่นที่เกี่ยวข้อง จึงก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในขอบเขตพื้นที่กว้างขึ้น ทำให้มีเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการส่งเสริมและผลักดันให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในหลายจังหวัดที่มีความพร้อมและความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวให้ เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น ซึ่งผลจากการพัฒนานี้ได้ช่วยสร้างคุณภาพชีวิตชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ให้ดีขึ้น และประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประเภทของการการท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หรือการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวลักษณะดังกล่าวมีความสำคัญกับประเทศ เนื่องจากได้รับความนิยมทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563)

นอกจากนี้ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563) ซึ่งได้บรรจุแผนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้เป็นหนึ่งในการท่องเที่ยวที่สำคัญของปี 2560-2564 และได้กล่าวถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว (Tourism segment trends) เนื่องด้วย

ปัจจัยและแนวโน้มที่กำลังเปลี่ยนไปในทุกมิติส่งผลให้นักท่องเที่ยวในอนาคตมีจุดประสงค์ในการท่องเที่ยวที่แปรเปลี่ยนจากเดิม อีกทั้ง วิวัฒนาการดังกล่าวยังจะส่งผลกระทบต่อตลาดการท่องเที่ยวโลก โดยสามารถจำแนกตามพฤติกรรมของกลุ่มนักท่องเที่ยว ออกเป็น 13 กลุ่ม ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวทางทะเล และชายหาด (Sea Sun Sand Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการเลือกซื้อสินค้า (Shopping Tourism) การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy tourism) การท่องเที่ยวเพื่อสันทนาการและความบันเทิง (Entertainment Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health & Wellness Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อม และนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) การท่องเที่ยวเรือสำราญ (Cruise Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism)

แนวโน้มนักท่องเที่ยวที่ยังคงเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลักของโลก ได้แก่ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด และนักท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีส่วนแบ่งทางตลาดเชิงมูลค่าอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และทางทะเล และชายหาด อีกทั้งยังมีแนวโน้มการเดินทางท่องเที่ยวในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น สาเหตุประการหนึ่ง มาจากความแพร่หลายของข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวที่

แปลกใหม่ผ่านกระแสโลกสังคมออนไลน์หรือสื่อสังคมดิจิทัล อีกทั้ง ความต้องการสัมผัสแหล่งวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม นอกจากนี้ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงกีฬาเริ่มมีแนวโน้มเติบโตอย่างชัดเจน เช่นเดียวกันกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ รวมไปถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คาดว่าเมื่ออัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นแบบทวีคูณเช่นเดียวกัน ทั้งหมดนี้เป็นผลสืบเนื่องจากรายได้ของนักท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้นและความต้องการในบริการแบบครบวงจรที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้บ่งชี้ถึงนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563)

จังหวัดเชียงใหม่มีศาสนสถานที่สำคัญเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองในด้านพุทธศาสนา จึงส่งผลให้ศาสนสถานส่วนใหญ่มักจะเป็นวัดหรือพระธาตุ ซึ่งล้วนแล้วแต่สำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของจังหวัด จากรายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศของภาคเหนือ โดยสำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางศาสนาส่วนใหญ่ของจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งมีคุณค่าควรแก่การศึกษาและการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอย่างมาก ศาสนสถานที่สำคัญของเทศบาลนครเชียงใหม่ ได้แก่ วัดสวนดอก วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอดหลวงวรวิหาร และวัดอุโมงค์ เป็นต้น (สำนักงานกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563)

จากรายงานการวิเคราะห์พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงลึกปี 2562 พบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในภาพรวมกระจายตัวเดินทางไปท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ นักท่องเที่ยวจะเดินทางเที่ยวทั่วไปในจังหวัดเชียงใหม่ (ร้อยละ 8.05) ท่องเที่ยวสถานที่ทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดเชียงใหม่ (ร้อยละ 2.81) ท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ (ร้อยละ 1.17) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเดินทางต่างประเทศของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวประเทศไทยและจังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2562 คือ ความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวอาหารและเครื่องดื่ม ความหลากหลายของศิลปวัฒนธรรม ความน่าสนใจของวัฒนธรรมท้องถิ่น และอรรถาศัยไมตรีของคนท้องถิ่น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563) และผลการสำรวจนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศปี 2563 โดยศูนย์วิจัยตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พบว่า นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่เลือกเดินทางท่องเที่ยวสถานที่ทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดเชียงใหม่ (ร้อยละ 5.32) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากผลการสำรวจปี 2562 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564)

นอกจากนี้ งานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเป็นงานวิจัยในลักษณะพฤติกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม อาทิ การท่องเที่ยวเชิงอาหาร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การศึกษาวิจัยพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในจังหวัดเชียงใหม่ยังมีจำนวนค่อนข้างน้อย

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทราบถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ช่วยส่งเสริมให้ศาสนสถานในเทศบาลนครเชียงใหม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายของนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการสืบสานอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมตามแนวทางที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถนำงานวิจัยไปพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เทศบาลนครเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทาง

มาท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยอ้างอิงจากสรุปสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่ ปี 2563 จำนวนทั้งสิ้น 564,736 คน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564) นำมาเทียบตารางของ Taro Yamane (1973) ที่ค่าความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซนต์ ขนาดความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ± 5 เปอร์เซนต์ ซึ่งจากการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ กำหนดให้มีขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติไม่น้อยกว่า 400 ตัวอย่าง จากนั้นใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling) เป็นขั้นตอนต่อไป เพื่อเก็บตัวอย่างจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีความเต็มใจและยินดีให้ข้อมูล ซึ่งเดินทางมาท่องเที่ยวศาสนสถานในเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 5 แห่ง ได้แก่ วัดสวนดอก วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอดหลวงวรวิหาร และวัดอุโมงค์ ในระหว่างมกราคม พ.ศ. 2564 ถึงพฤษภาคม พ.ศ. 2565

การเก็บข้อมูลครั้งนี้ โดยเป็นการเก็บข้อมูลแบบผสมผสานทั้งการเก็บข้อมูล ณ ศาสนสถานจังหวัดเชียงใหม่ และการใช้แบบสอบถามออนไลน์ (ปรับการเก็บข้อมูลตามสถานการณ์โรคระบาด) โดยการส่งลิงค์สำหรับการตอบแบบสอบถามไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผ่านตัวแทนเครือข่ายมัคคุเทศก์และบริษัทนำเที่ยว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสอบถามภาษาอังกฤษ (Questionnaire) ที่สร้างขึ้นมาจากแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเนื้อหาของแบบสอบถามแบ่ง

ออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และภูมิสำเนา โดยลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) ตอนที่ 2 เกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) ซึ่งมีเกณฑ์ในการกำหนดค่าน้ำหนักของการประเมินเป็น 5 ระดับ และตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นข้อเสนอแนะอื่นๆ ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended)

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประเมินข้อคำถามในแบบสอบถามพบว่าแต่ละข้อมีค่า IOC อยู่ในช่วง 0.69-1.00 หลังจากผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามของแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว จึงนำไปทดลองใช้ (Try-Out) กับกลุ่มประชากรที่มีความคล้ายคลึงกันกับกลุ่มประชากรที่ต้องศึกษา จำนวน 30 ชุด เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้เกณฑ์ยอมรับค่ามากกว่า 0.70 เพื่อแสดงว่าแบบสอบถามนี้มีความเชื่อมั่นเพียงพอ (Hair et al., 2006) ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติในการคำนวณหาค่า Reliability ได้รับค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.90 จึงมีความเหมาะสมที่นำไปใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

การรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้จากการคำนวณกลุ่มตัวอย่างกำหนดไว้ที่จำนวน 400 ตัวอย่าง ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามคืนจาก

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทั้งหมด 350 ตัวอย่าง จากทั้งการเก็บแบบสอบถามในพื้นที่ศาสนสถาน จังหวัดเชียงใหม่ และแบบสอบถามออนไลน์รวมกัน

การวิเคราะห์ข้อมูลวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ซึ่งมีการประมวลข้อมูลเป็นขั้นตอน คือ หลังจากตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถามเรียบร้อยแล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาเปลี่ยนแปลงเป็นรหัสตัวเลข (Code) แล้วบันทึกรหัสลงในเครื่องคอมพิวเตอร์และเขียนโปรแกรมสั่งงานโดยใช้สถิติตามลำดับ ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) ใช้วิธีการหาค่าความถี่ (Frequency) แล้วสรุปออกมาเป็นค่าร้อยละ (Percentage) ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) ใช้วิธีการหาค่าความถี่ (Frequency) แล้วสรุปออกมาเป็นค่าร้อยละ (Percentage) ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ใช้วิธีหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และตอนที่ 4 ความคิดเห็นข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่มีต่อแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended) ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

4. สรุปผลการวิจัย

การตอบแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติครั้งนี้ ได้รับการตอบรับแบบสอบถามคืนทั้งสิ้น 350 ชุด สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้ สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า เป็นเพศหญิง จำนวน 153 คน คิดเป็นร้อยละ 43.71 เพศชาย จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 29.14 และเพศทางเลือก จำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 27.15 อายุ 36-45 ปีจำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 38.57 อายุ 46 ปีขึ้นไป จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 29.14 อายุ 25-35 ปี จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 23.71 และอายุน้อยกว่า 25 ปี จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 8.58 อาชีพรับจ้างทั่วไป/พนักงานเอกชน จำนวน 128 คน คิดเป็นร้อยละ 36.57 อาชีพธุรกิจส่วนตัว/เจ้าของธุรกิจ จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 29.14 อาชีพอื่นๆ จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 15.71 อาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 12.85 และอาชีพนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 5.73 ระดับการศึกษา ระดับปริญญาตรี จำนวน 302 คน คิดเป็นร้อยละ 86.28 ระดับปริญญาโท จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 8.57 ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 4.30 และสูงกว่าระดับปริญญาโท จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 0.85 เป็นนักท่องเที่ยวชาวเอเชีย จำนวน 280 คน คิดเป็นร้อยละ 80.00 ชาวยุโรป จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 14.28 ชาวอเมริกา จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 4.00 และชาวโอเชียเนีย จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 1.72

พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ มีวัตถุประสงค์หลักในการเดินทางเพื่อศึกษาหาความรู้ จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 37.14 มีลักษณะการเดินทางกับเพื่อน จำนวน 177 คน คิดเป็นร้อยละ 50.57 ใช้รถยนต์ส่วนตัวและจักรยานเป็นพาหนะในการเดินทาง จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 34.28 มีความสนใจวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จำนวน 150 คน คิดเป็นร้อยละ 42.85 การสืบค้นข้อมูลการท่องเที่ยวจากสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, Instagram, YouTube จำนวน 285 คน คิดเป็นร้อยละ 81.43 เดินทางช่วงวันหยุด-นักขัตฤกษ์ จำนวน 274 คน คิดเป็นร้อยละ 78.30 ใช้เวลาในการทำกิจกรรมต่อครั้งระหว่าง 1-2 ชั่วโมง จำนวน 168 คน คิดเป็นร้อยละ 48.00 มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวต่อครั้ง 10,001-20,000 บาท จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 47.72 พักที่โรงแรมหรือรีสอร์ท จำนวน 174 คน คิดเป็นร้อยละ 49.71 ประสิทธิภาพการเดินทางมาท่องเที่ยว 2-3 ครั้ง จำนวน 245 คน คิดเป็นร้อยละ 70.00

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ค่าเฉลี่ยแนวทางการพัฒนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.54 โดยแนวทางการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ด้านการคมนาคมขนส่ง ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา
ตามลำดับ

ผลการวิจัยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ แบ่งออกเป็น 6 หัวข้อหลัก คือ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ

ด้านการคมนาคมขนส่ง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว และด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย โดยแต่ละด้านมีข้อคำถามย่อยด้านละ 5 ข้อรวมเป็นทั้งหมด 30 ข้อ นำเสนอผลการวิจัยเป็นค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (n = 350 คน)

แนวทางการพัฒนาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่	$\bar{x}$	S.D.
แนวทางการพัฒนาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยภาพรวม	3.75	0.54
ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา	3.44	0.64
ควรมีความหลากหลายของกิจกรรมทางศาสนา	3.30	0.93
ควรมีกิจกรรมการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม	3.51	0.95
ควรมีกิจกรรมการฟังธรรมและปฏิบัติธรรมถือศีล	3.47	0.88
ควรมีสถานที่ให้เข้าวัดอุ้มงคล	3.31	1.00
ควรมีการจัดเครื่องไทยทาน เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน เครื่องสังฆทาน	3.60	0.91
ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ	3.63	0.71
ควรมีการบูรณะงานสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน	3.66	0.93
ควรมีการบูรณะงานประติมากรรมและจิตรกรรมของโบราณสถาน	3.65	0.96
ควรมีการเก็บรักษาโบราณวัตถุในศาสนสถาน	3.64	0.69
ควรมีการปรับปรุงด้านความสะอาดของโบราณสถาน	3.59	0.95
ควรมีการปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ของโบราณสถาน	3.61	0.94
ด้านการคมนาคมขนส่ง	3.70	0.73
ควรมีเครื่องหมาย ป้ายสัญญาณจราจรบอกเส้นทางอย่างชัดเจน	3.73	0.92
ควรมีรถประจำทางให้บริการไปยังศาสนสถานโดยสะดวก	3.61	0.98
ควรมีเส้นทางคมนาคมที่ดีและปลอดภัย	3.72	0.94
ควรมีเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น	3.72	0.91

แนวทางการพัฒนาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่	$\bar{x}$	S.D.
ควรมีเส้นทางสายรองที่สามารถเข้าถึงศาสนสถานได้สะดวก	3.70	0.90
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	3.53	0.75
ควรมีร้านค้าจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว	3.21	1.03
ควรมีการบริการห้องน้ำและห้องสุขาที่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	3.60	1.01
ควรมีสถานที่จอดรถที่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	3.55	0.98
ควรมีสวนย์บริการนักท่องเที่ยว	3.66	0.92
ควรมีสวนย์รักษาความปลอดภัยบริการนักท่องเที่ยว	3.66	0.92
ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว	3.64	0.70
ควรมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เช่น นำชมสถานที่	3.47	1.02
ควรมีการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในบริเวณวัด	3.58	0.95
ควรมีสื่ออินเทอร์เน็ตในการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย	3.69	0.93
ควรมีสื่อสิ่งพิมพ์ของวัด เช่น แผ่นพับ หนังสือ	3.75	0.83
ควรมีการจัดกิจกรรมเทศกาลหรือวันสำคัญทางศาสนา	3.72	0.91
ด้านสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย	4.56	0.74
ควรมีการจัดกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวการจัดลำดับการเข้าชม และรักษาระยะห่างระหว่างบุคคล	4.68	0.81
ควรมีระบบการคัดกรอง การติดตั้งเครื่องเช็คอุณหภูมิร่างกายการใส่หน้ากากอนามัยการติดตั้งจุดล้างมือด้วยแอลกอฮอล์	4.85	0.92
ควรมีการลงทะเบียนผ่านแอปพลิเคชันไทยชนะหรือแพลตฟอร์มที่เกี่ยวข้อง	4.17	0.84
ควรมีแอปพลิเคชันระบบการทำบุญแบบออนไลน์เพื่อลดการแพร่เชื้อโรค	4.24	0.83
ควรมีการรักษาความสะอาดสถานที่อย่างสม่ำเสมอการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติตามระเบียบของสถานที่อย่างเคร่งครัด	4.87	0.90
รวมเฉลี่ย	3.75	0.54

จากตารางที่ 1 พบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ โดยภาพรวม อยู่ใน

ระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 สำหรับผลการพิจารณาเป็นรายด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยอยู่ในระดับ

ความคิดเห็นมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 ด้านการคมนาคมขนส่ง อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64 ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.53 และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา อยู่ในระดับความคิดเห็นปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.44 สำหรับผลการพิจารณาเป็นรายข้อ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.21-4.87

ผลการวิจัยเกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่มิต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ จากแบบสอบถามปลายเปิด ได้แก่ ข้อคิดเห็นของนักท่องเที่ยวจากการท่องเที่ยวเชิงศาสนาแสดงความคิดเห็นว่า รถโดยสารมีราคาแพง และข้อเสนอแนะอื่นๆ หรือสิ่งที่ควรปรับปรุง ได้แก่ ควรบูรณะซ่อมแซมงานสถาปัตยกรรม และควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลของการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63 โดยมีแนวทางการพัฒนาเรื่องการบูรณะงานสถาปัตยกรรมของโบราณสถานเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การ

บูรณะงานประติมากรรมและจิตรกรรมของโบราณสถาน การบูรณะซ่อมแซมหรือการเก็บรักษาโบราณวัตถุในศาสนสถาน การปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ของโบราณสถาน และอันดับสุดท้าย คือ การปรับปรุงด้านความสะอาดของโบราณสถาน สอดคล้องกับงานวิจัยของประทีป พืชทองหลาง, เพราพิลาส ประสิทธิ์บุรีรักษ์ และญาติาวินมรินทร์ พืชทองหลาง (2561, หน้า 212-242) วิจัยเรื่องวัดงามนามมงคล: แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัดวัดควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเสริมที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้หรือมีลักษณะชวนตาชวนใจมีเสน่ห์เฉพาะตัวเพิ่มเติม เช่น การคงสถาปัตยกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะแบบพื้นเมืองของพระเจดีย์ กุฏิ ศาลา วิหาร หรือสิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะเฉพาะแบบล้านนาเพิ่มเรื่องราวประวัติศาสตร์ ความเชื่อ คติธรรม คำกลอนหรือสร้างพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ ประเด็นด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของนพดล กันทะวงศ์ และศิริชญาณ์ การะเวก (2566, หน้า 211-232) พบว่า ควรมีการวางแผนทางในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม พระพุทธรูปที่สำคัญ จิตรกรรมฝาผนังให้มีสภาพที่สมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา เพื่อรักษาให้คนรุ่นหลังได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตแนวทางด้านพระพุทธศาสนา สืบต่อไป

ผลของการวิจัยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ ด้านการ

คมนาคมขนส่ง อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 โดยมีแนวทางการพัฒนาเรื่องเครื่องหมาย ป้ายสัญญาณจราจรบอกเส้นทาง ป้ายบอกระยะทางอย่างชัดเจน เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เส้นทางคมนาคมที่ดี เส้นทางคมนาคมกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น เส้นทางสายรองที่สามารถเข้าถึงศาสนสถานได้สะดวก และลำดับสุดท้าย คือ รถประจำทางให้บริการไปยังศาสนสถานโดยสะดวก มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของประทีป พิษทองกลาง, นิศรา จันทรเจริญสุข และญาติาวินมรินทร์ พิษทองกลาง (2560, หน้า 65-80) ประเด็นในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคล ซึ่งควรเพิ่มบริเวณหรือสถานที่จอดรถป้ายบอกทางหรือป้ายแสดงแผนที่หรือจุดหมายแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเห็นได้ในระยะไกลในขณะขับรถเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างถิ่นหรือนักท่องเที่ยวผ่านทางสามารถแวะมาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวได้ ผลของการวิจัยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของวนิดา ขำเขียว (2562, หน้า 123-134) ศึกษาวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญทางพระพุทธศาสนาอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า สภาพปัญหาและอุปสรรคของพุทธสถานเพื่อการท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญทางพระพุทธศาสนาอำเภอไชยา ขาดงบประมาณในการดูแลรักษาโบราณสถาน และการขาดงบประมาณในการจัดการให้โบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้รวมถึงปัญหาในการจัดทำป้ายอธิบายข้อมูลและป้ายบอกทางภายในวัด และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว

เที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ (2562, หน้า 76-85) ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวไทยในจังหวัดภูเก็ตพบว่า กระบวนการให้บริการนักท่องเที่ยวมีปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาอยู่ในระดับมาก โดยมีความคิดเห็นว่า ความสะดวกสบายในการเดินทางไปศาสนสถานเป็นปัญหาและอุปสรรคมากที่สุด รองลงมาคือ ความสะดวกสบายในการท่องเที่ยวศาสนสถาน และการเข้าถึงระบบขนส่งสาธารณะในศาสนสถาน นอกจากนี้ ประเด็นการคมนาคมขนส่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนพดล กันทะวงศ์ และศิริชญาณ์ การะเวก (2566, หน้า 211-232) พบว่า ควรมีระบบการบริหารจัดการสถานที่ภายในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด มีป้ายบอกทาง มีระบบสาธารณูปโภคที่พร้อมเพื่อรองรับการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ รวมทั้งงานวิจัยของพระมหาวิรัชศักดิ์ สุรเมธี และคณะ (2566, หน้า 92-104) พบว่า วัดต้องมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัดให้ชัดเจน สนับสนุนและให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมและเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว

สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทางวัดมีไว้บริการนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นสถานที่จอดรถ ห้องสุขา ร้านอาหารเครื่องดื่ม และร้านจำหน่ายของที่ระลึก สอดคล้องกับแนวคิดของกรมการท่องเที่ยว (2560) ที่กล่าวว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นอุปกรณ์และบริการต่างๆ ที่จัดให้กับนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว นั้น เช่น ห้องสุขา ที่พัก ร้านอาหาร ศูนย์บริการข้อมูล ที่จอดรถ ป้ายข้อมูล เป็นต้น

ผลการวิจัยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา อยู่ในระดับความคิดเห็นปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.44 โดยมีแนวทางการพัฒนาเรื่อง การจัดเครื่องไทยทานเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ กิจกรรมการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม กิจกรรมการฟังธรรมและปฏิบัติธรรมถือศีล สถานที่ให้เข้าวัดอุ้มงคล และอันดับสุดท้ายคือความหลากหลายของกิจกรรมทางศาสนาสอดคล้องกับงานวิจัยของประทีป พืชทองกลาง, เพราพิลาส ประสิทธิ์บุรีรักษ์ และญาติาวินมรินทร์ พืชทองกลาง (2561, หน้า 212-242) ซึ่งผลการวิจัยอธิบายเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรจัดกิจกรรมเพิ่มเติมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้สัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่น การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ฝึกสติสมาธิบำบัด ศึกษาสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ หรือศึกษาพระไตรปิฎกเรียนอักษรล้านนา เป็นต้น และสอดคล้องกับงานของทัศนีย์ ปิยะเจริญเดช, พระพงษ์ศักดิ์สันตมโน (เกษวงค์รอด) และกรกตชาบัณฑิต (2564, หน้า 264-273) ศึกษาเรื่องมุมมองการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธในปัจจุบันด้านการสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ควรจัดกิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมวัดอย่างต่อเนื่องพัฒนาภูมิทัศน์สิ่ง

แวดล้อมให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พัฒนาด้านสถาปัตยกรรมเพื่อรองรับสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและสถานที่ปฏิบัติธรรมเป็นสัปปายะสะอาดและสงบ

นอกจากนี้ ประเด็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของนพดล กันทะวงศ์ และศิริชญาณ์ การะเวก (2566, หน้า 211-232) พบว่า การจัดทำกิจกรรมตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประเทศไทย โดยควรนำเอาวัฒนธรรม ศิลปะ และความเป็นไทยร่วมสมัยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดวางรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และสอดคล้องกับงานวิจัยของชมพูณภา ภาณุภาส และณัฐกิตติ์ ต้นสมรส (2565, หน้า 1-16) กล่าวถึงการจัดกิจกรรมเพิ่มเติมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และควรดำเนินการภายใต้หลักการและหลักเกณฑ์ความเหมาะสมของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยไม่ให้บิดเบือนจากหลักทางพระพุทธศาสนา และการจัดกิจกรรมภายในวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของนันทยา เกิดเดชา (2564, 75-86) พบว่า วัดควรจัดกิจกรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เช่น การทำบุญ งานประเพณีประจำปี งานสำคัญทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเทศบาลนครเชียงใหม่ ภาพรวมแนวทางการพัฒนาทั้งหมด

6 ด้าน ได้แก่ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ด้านการคมนาคมขนส่ง ด้านสิ่งแวดล้อมและความสะอาด ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว และด้านสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย สอดคล้องกับงานของธนะชัย สามล และคณะ (2565, หน้า 586-600) กล่าวว่า พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาแบบครบวงจรจำเป็นที่ จะต้องมีการพัฒนาให้ครบทั้งองค์ประกอบ 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว 2) ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว 3) สิ่งอำนวยความสะดวก 4) สภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว 5) ความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว 6) การจัดการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และ 7) การบริหารจัดการเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพความพร้อมในการให้บริการนักท่องเที่ยวและส่งเสริมชุมชนให้มีการพัฒนาและมีความเข้มแข็งมากขึ้น ทั้งในแง่ของเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีความยั่งยืน นอกจากนี้ ผลของการวิจัยยัง สอดคล้องกับงานวิจัยของเกศสุตา ไถงตระกูล และ พระครูสุนทรสังฆพินิต และพูนชัย ปันธิยะ (2561, หน้า 131-143) ศึกษาวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาชุมชน ชายแดนแม่น้ำโขงตอนบนจังหวัดเชียงราย พบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ควรมีการส่งเสริมด้านงบประมาณด้านการให้มีการอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของ ชุมชนด้านการส่งเสริม ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการดูแลเรื่องความปลอดภัยการอำนวยความสะดวก เรื่องสุขภาพ และแนวทางการพัฒนาการ

ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เทศบาลนครเชียงใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนชนก จุลสิกชี (2562, หน้า 203-210) ศึกษาวิจัย เรื่อง แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ศาสนาวัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี ผลการวิจัยเสนอแนะ ว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในพื้นที่ ของวัดมี 4 องค์ประกอบคือ องค์ประกอบด้านสิ่ง ดึงดูดใจ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านความ ปลอดภัย และด้านการสนับสนุนถือเป็นการ ส่งเสริมให้แต่ละวัดมีศักยภาพและเพื่อเป็นการ สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่ และที่สำคัญ คือเป็นแนวทางการปรับปรุงพัฒนาและประชาสัมพันธ์ วัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาต่อไป ในอนาคต

ผลของการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ นักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่มีลักษณะการเดินทางกับเพื่อน จำนวน 177 คน คิดเป็นร้อยละ 50.57 การสืบค้นข้อมูล การท่องเที่ยวจากสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, Instagram, YouTube จำนวน 285 คน คิดเป็น ร้อยละ 81.43 เดินทางช่วงวันหยุด-นักขัตฤกษ์ จำนวน 274 คน คิดเป็นร้อยละ 78.30 สอดคล้อง กับงานวิจัยของขวัญชนก สุวรรณพงศ์ (2564, หน้า 113-128) ศึกษาวิจัยเรื่องพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เชิงพุทธศาสนาในจังหวัดภูเก็ตพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ของนักท่องเที่ยว พบว่า ส่วนใหญ่ใช้ช่วงวัน หยุดเทศกาลที่หยุดติดกันมากกว่า 3 วันใช้แหล่ง ข้อมูลด้านสื่อวิทยุสื่อสาร/สื่อทางออนไลน์หรือโซเชียล มีเดียมีเพื่อน/คู่รักเป็นบุคคลร่วมเดินทาง และงาน วิจัยของกัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ และนภารัตน์

กิตติรัตนมงคล (2565, หน้า 617-633) พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รับข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวจากเพื่อน ญาติ คนรู้จักและเว็บไซต์

ผลของการวิจัยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเทศบาลนครเชียงใหม่ ด้านสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 ควรมีการรักษาความสะอาดสถานที่อย่างสม่ำเสมอการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติตามระเบียบของสถานที่อย่างเคร่งครัด รองลงมาคือ ควรมีระบบการคัดกรอง การติดตั้งเครื่องเช็คอุณหภูมิร่างกาย การใส่หน้ากากอนามัย การติดตั้งจุดล้างมือด้วยแอลกอฮอล์ควรมีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว การจัดลำดับการเข้าชม และรักษาระยะห่างระหว่างบุคคล ควรมีแอปพลิเคชันระบบการทำบุญแบบออนไลน์เพื่อลดการแพร่เชื้อโรค และควรมีการลงทะเบียนผ่านแอปพลิเคชันไทยชนะหรือแพลตฟอร์มที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับบทความวิชาการของสุภักษญา บุญเฉลียว, สามารถ บุญรัตน์ และพระครูพิพิธสุ (2564, หน้า 329-340) ศึกษาวิจัยเรื่อง COVID-2019: ฉากทัศน์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในสังคมวิถีใหม่กล่าวว่าการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในสังคมวิถีใหม่ที่มีส่วนประสมต่อระบบเศรษฐกิจทางพระพุทธศาสนาจะต้องกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์และวิถีทางวัฒนธรรมแบบเดิมๆ ได้อย่างปลอดภัย ภายใต้มาตรการที่สร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวผ่านการพัฒนามาตรฐาน

ความปลอดภัยของวัด และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในระดับสูง การเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อส่วนรวมการสร้างสุขและความประทับใจ การพัฒนาเทคโนโลยีทันสมัยมากขึ้น และการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว ซึ่งเชื่อว่าการสร้างความพร้อมและความใส่ใจที่ลดการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ น่าจะเป็นการปรับตัวได้และช่วยเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ภายใต้คุณค่าเดิมให้คงอยู่ของวัดร่วมกันชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป การจัดการด้านสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยภายในวัด ยังสอดคล้องกับผลวิจัยของนาคยา เกิดเดชา (2564, หน้า 75-86) ซึ่งพบว่า ด้านการจัดการองค์การในปัจจุบันมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 วัดควรมีการจัดการองค์การเกี่ยวกับการกำหนดความรับผิดชอบของแต่ละคนภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นภาระหน้าที่ รวมถึงโครงสร้างตำแหน่งที่เป็นระบบชัดเจน ไม่ซับซ้อนทำให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จ และสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพล แจ่มสุวรรณ และสุวัฒนา ธาดานิติ (2565, หน้า 168-181) ศึกษาวิจัยเรื่องผลกระทบโรคระบาดโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา: กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ด้านสิ่งแวดล้อมในบริเวณวัดมีการพัฒนาทิศทางการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเว้นระยะห่าง การอยู่ในพื้นที่สาธารณะตามแนวทางของกระทรวงสาธารณสุข

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

1.1 ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ศาสนสถานควรมีการจัดกิจกรรมทางศาสนาที่หลากหลายขึ้น อาทิ การเดินเที่ยวชมงานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรม และงานจิตรกรรมต่างๆ ของศาสนสถาน เพื่อเสริมสร้างความรู้ สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ รวมทั้งมีการจัดสถานที่ให้ชาวพุทธมณฑลสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่สนใจและมีผู้ให้ข้อมูลภาษาอังกฤษแก่นักท่องเที่ยวได้

1.2 ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ควรมีการบูรณะ ปรับปรุง และซ่อมแซมงานสถาปัตยกรรมของโบราณสถานให้มีความสวยงามและอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว และควรมีการปรับปรุงด้านความสะอาดของโบราณสถานให้มีความสะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ

1.3 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีร้านค้าจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งสถานที่จอดรถที่เพียงพอแก่นักท่องเที่ยว

1.4 ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์สื่อสารผ่านโลกออนไลน์เป็นส่วนมากการเข้าถึงการส่งต่อข้อมูลผ่านสื่อสังคมออนไลน์การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวผ่านสื่อออนไลน์ควรมีผู้จัดการดูแลอย่างเป็นระบบ ควรมีสื่อออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายในการเข้าถึงข้อมูลทั่วไปศาสนสถาน

1.5 การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญเนื่องจากพระสงฆ์มีกิจทางศาสนาที่ต้องปฏิบัติการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนคือหน่วยงานภาครัฐหน่วยงานภาคเอกชนรวมถึงชุมชนเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญให้การท่องเที่ยวเชิงศาสดาดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดความยั่งยืนได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับทัศนคติ หรือความพึงพอใจ หรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เพื่อใช้เป็นการพัฒนาเป็นไปในแนวทางเดียวกันและใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสดาครั้งต่อไป

2.2 ควรศึกษาวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาประเภทต่างๆ เช่น นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุหรือการพัฒนาสุขภาวะพัฒนาจิตใจผ่านการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีองค์ประกอบที่สำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาประกอบด้วย ความหลากหลายของกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมกิจกรรมการฟังธรรมและปฏิบัติธรรม ถิ่นศาสนสถานให้ชาวพุทธมณฑลและการจัดเครื่องไทยทาน เช่น ดอกไม้ รูป เทียน เครื่องสังฆทาน เป็นต้น 2) ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ประกอบด้วย การบูรณะงานสถาปัตยกรรมของ

โบราณสถาน การบูรณะงานประติมากรรมและจิตรกรรมของโบราณสถาน การเก็บรักษาโบราณวัตถุในศาสนสถาน การปรับปรุงด้านความสะอาดของโบราณสถาน และการปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ของโบราณสถาน 3) ด้านการคมนาคมขนส่ง ประกอบด้วย เครื่องหมาย ป้ายสัญญาณจราจร บอกลำเส้นทาง ป้ายบอกระยะทางอย่างชัดเจนรถประจำทางให้บริการไปยังศาสนสถานเส้นทางการคมนาคมเส้นทางการคมนาคมเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น และเส้นทางสายรองที่สามารถเข้าถึงศาสนสถานได้สะดวก 4) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย ร้านค้าจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว การบริการห้องน้ำและห้องสุขาที่เพียงพอแก่นักท่องเที่ยว สถานที่จอดรถที่เพียงพอแก่นักท่องเที่ยว การจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เช่น การให้ข้อมูล การร้องเรียน เป็นต้น และศูนย์รักษาความปลอดภัยไว้บริการ

นักท่องเที่ยว 5) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว สื่ออินเทอร์เน็ตในการประชาสัมพันธ์สื่อสิ่งพิมพ์ของวัด และการมีจัดกิจกรรมเทศกาลสำคัญทางศาสนา และ 6) ด้านสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย ประกอบด้วย การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวการจัดลำดับการเข้าชม และรักษาระยะห่างระหว่างบุคคลระบบการคัดกรอง การติดตั้งเครื่องใช้คลุมหมี่ร่างกาย การใส่หน้ากากอนามัย การติดตั้งจุดล้างมือด้วยแอลกอฮอล์ การลงทะเบียนผ่านแอปพลิเคชันไทยชนะหรือแพลตฟอร์มที่เกี่ยวข้องแอปพลิเคชันระบบการทำบุญแบบออนไลน์เพื่อลดการแพร่เชื้อโรค และการรักษาความสะอาดสถานที่อย่างสม่ำเสมอการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติตามระเบียบของสถานที่อย่างเคร่งครัด

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). ข้อมูลอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย. เข้าถึงได้จาก <https://secretary.mots.go.th/policy/>
- _____. (2563). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ. เข้าถึงได้จาก <https://secretary.mots.go.th/category/60>
- _____. (2563). รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการสำรวจข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงลึกปี 2562. กรุงเทพฯ: อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี.
- _____. (2564). สถิติด้านการท่องเที่ยวปี 2563. เข้าถึงได้จาก <https://www.mots.go.th/news/category/592>

- เกศสุตา ไถงตระกูล, พระครูสุนทรสังฆพินิต และพูนชัย ปันธิยะ. (2561). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา ชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบนจังหวัดเชียงราย. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 11(4), 131-143.
- กรมการท่องเที่ยว. (2560). *คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ และนภารัตน์ กิตติรัตนมงคล. (2565). กลยุทธ์การพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ยุคทวารวดีในเขตจังหวัดนครปฐม. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(12), 617-633.
- ขวัญชนก สุวรรณพงศ์. (2564). พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดภูเก็ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*, 7(3), 113-128.
- ชมพูนุท ภาณุภาส และณัฐกิตติ์ ต้นสมรส. (2565). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านไชน่าทาวน์กรุงเทพมหานคร. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 13(1), 1-16.
- ณัฐพล แจ่มสุวรรณ และสุวัฒนา ธาดานิติ. (2565). ผลกระทบโรคระบาดโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา: กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารจังหวัดพิษณุโลก. *Journal of Modern Learning Development*, 7(11), 168-181.
- ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ. (2562). พฤติกรรมการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวไทยในจังหวัดภูเก็ต. *วารสารปัญญา*, 26(1), 76-85.
- ทัศนีย์ ปิยะเจริญเดช, พระพงษ์ศักดิ์สนทมโน (เกษวงศ์รอด) และกรกต ชาบัณฑิต. (2564). มุมมองการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 15(2), 264-273.
- ธนะชัย สามล และคณะ. (2565). การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาแบบครบวงจร จังหวัดนครปฐม. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(12), 586-600.
- นพดล กันทะวงศ์ และศิริชญาน์ การะเวก. (2566) ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 10 (1), 211-232.
- นัตยา เกิดเดชา. (2564). ความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา วัดและพระอารามหลวง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารวิชาการ การจัดการภาครัฐและเอกชน*, 3(2), 75-86.

- ประทีป พิษทองกลาง, เพราพิลาส ประสิทธิ์บุรีรักษ์ และญาติวามินทร์ พิษทองกลาง. (2561). วัดงามนามมงคล: แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคลในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารภาษาศาสตร์และวัฒนธรรม*, 7(1), 212-242.
- ประทีป พิษทองกลาง, นิศรา จันทรเจริญสุข และญาติวามินทร์ พิษทองกลาง. (2560). แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประดิษฐานพระเจ้าทันใจอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่. *จันทร์เกษมสาร*, 23(45), 65-80.
- พระมหาวิรัตน์ สุเมธี และคณะ. (2566). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลดความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน. *วารสารปัญญา*, 30(1), 92-104.
- มนชนก จุลสิกข์. (2562). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*, 21(2), 203-210.
- วนิดา ขำเขียว. (2562). การท่องเที่ยวเชิงแสงบุญทางพระพุทธศาสนาอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 11(21), 123-134.
- สุภัคชญา บุญเฉลียว, สามารณ บุญรัตน์ และพระครูพิพิธสุตาทร. (2564). COVID-2019: ฉากทัศน์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในสังคมวิถีใหม่. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 21(4), 329-340.
- Hair, J. F., et al. (2006). *Multivariate Data Analysis*. (6th ed). New Jersey: Prentice Hall.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

